

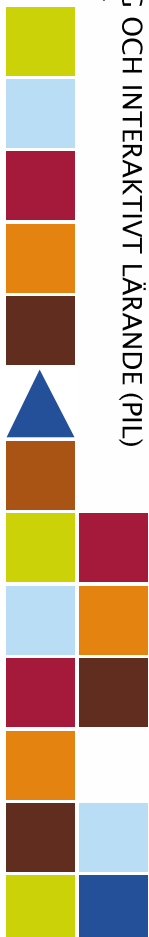

Kursguiden som instruktion och styrdokument

Konstruktioner och bruk av kursguider vid
Göteborgs universitet

Viktor Aldrin

PEDAGOGISK UTVECKLING OCH INTERAKTIVT LÄRANDE (PIL)
GÖTEBORGS UNIVERSITET
PIL-RAPPORT 2012:04

GÖTEBORGS UNIVERSITET

GÖTEBORGS UNIVERSITET,
PEDAGOGISK UTVECKLING OCH INTERAKTIVT LÄRANDE (PIL).

PIL-RAPPORT 2012:04

Kursguiden som instruktion och styrdokument

Konstruktioner och bruk av kursguider vid
Göteborgs universitet

Viktor Aldrin

<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/3.0/>

(Välj Creative Commons <http://www.creativecommons.se/om-cc/licenserna/>)

PIL-rapport: 2012:04

Utgivningsdatum: 2012-06-19

Titel: Kursguiden som instruktion och styrdokument: Konstruktioner och bruk av kursguider vid Göteborgs universitet.

Författare: Viktor Aldrin

Utgivare: Göteborgs universitet, Enheten för pedagogisk utveckling och interaktivt lärande (PIL), Västra hamngatan 25, Box 300, SE 405 30 Göteborg

<http://www.pil.gu.se/rapporter> + <http://hdl.handle.net/2077/29380>

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	7
Disposition.....	8
Tidigare forskning.....	9
Studier av kursinstruktion.....	9
Instruktioner för kursguidekonstruktion.....	10
Material	11
Principer för materialurval	11
Teorier och metoder.....	12
Teoretiskt och metodologiskt ramverk för undersökningen.....	12
Teorier bakom bruket av kursguider.....	13
Resultat och analys	14
Kursguiden som instruktion	14
Språkbruk och tilltal	14
Format och plats för åtkomst.....	16
Relationer mellan kursguide och kursplan	18
Kursguiden som styrdokument	20
Komplettering av kursplanens information	20
Rättssäkerhet?	23
Sammanfattande slutsatser.....	25
Slutord.....	26
Referenser	27
Källor	27
Litteratur.....	27
Bilaga: Presentation av undersökningsmaterialet	30

Lista över tabeller

Tabell 1. Kursguidernas språk	14
Tabell 2. Former av format i de olika kursguiderna.....	16
Tabell 3. Förekomst av ordet "grupparbete" i kursguider respektive kursplaner	18
Tabell 4. Citat ur kursplan	19
Tabell 5. Information om betygsättning i kursguiden	21
Tabell 6. Information om examinationsformer.....	22

Sammanfattning

Kursguider är en text som finns mellan kursplanens målformuleringar och själva genomförandet av en kurs. Den skrivs om för varje kurstillfälle för att anpassas till datum och specifika examinationsformer. Som undersökningsmaterial är kursguider därmed mycket praktiktäna och ger mycket god insyn i hur undervisning är tänkt att ske. Trots detta har ingen tidigare forskning gjorts i Sverige kring detta material, och internationell forskning finns endast i begränsad omfattning kring denna typ av praktiktäna material.

Denna rapport är en del i ett större projekt, *Bättre kursguider*, på Enheten för Pedagogisk utveckling och interaktivt lärande (PIL) vid Göteborgs universitet som bedrivits 2011–2012. Kursguidepraktikerna har emellertid lyfts ur den planerade översiktliga projektrapporten och återfinns istället i denna rapport. Detta har gjorts för att särskilt belysa det intressanta material som kursguider utgör och för att de resultat som framkommit ska bli mer tillgängliga för vidare studier.

Nyckelord: kursguider, kursbeskrivningar, kurs pm, praktiker, kursguidepraktiker, högskolepedagogik

Inledning

Organization, it has been argued, is the hallmark of good teaching. The sequencing and arrangement of subject material appears to influence not only what students learn, but also their attitudes towards the usefulness and importance of what has to be achieved. For this reason, any procedure which makes this arrangement or organizational more obvious and striking is likely to facilitate the learning of meaningful material. Nowhere is this more important than the preliminary phases of teaching and instruction.

(Hartley & Davies 1976:239)

När en student för första gången deltar i en kurs konfronteras denne med information om hur kursen är upplagd, vad som är planerat att ske under kursen och vilka mål som ska nås efter att kursen avslutats. Detta är formellt nedtecknat i kursplanen som ett slags juridiskt-legalt dokument som antagits på institutionerna och fakulteterna efter särskild kvalitetsgranskning (*Föreskrifter för kursplan och kursplanemall* 2009). Men studenten konfronteras också med någon form av instruktion – eller guidning som det också kan kallas – kring hur denna formella kursplan kommer te sig i realiteten under kursens gång. Läraren eller lärarna på kursen instruerar och introducerar kursens olika moment och när dessa är tänkta att ske utifrån den specifika situation som finns just vid detta kurstillfälle. Ett vanligt förfarande – i svensk högskoleutbildning – är att läraren vid detta tillfälle ger studenten något slags skrivet dokument som innehåller det centrala i instruktionen eller guidningen. Detta dokument kallas här för en kursguide då dess syfte är att guida genom kursen. Syftet med denna undersökning är att utforska och kartlägga de konstruktioner och bruk som framkommer i dessa kursguider vid Göteborgs universitet. De sätt som guidning av en kurs sker på kan varieras och en mängd olika sätt finns både vid olika högre lärosäten och inom enskilda universitet och högskolor. En av dessa variationer – som tydligt problematiserar studier av denna typ av guider – är benämningen av guiden. Det går inte att söka fram forskning med hjälp av enskilda nyckelord eftersom det finns en uppsjö benämningar på denna typ av text. Exempel på sådana benämningar, förutom *kursguide*, är *kursbeskrivning*, *kurs-pm*, *kursintroduktion*, *studieguide*, *studieintroduktion*. Samma begreppsförvirring finns även utomlands, där dessutom den svenska uppdelningen av formell kursplan och semiformell kursguide sällan existerar. Inom den anglosaxiska världen är det istället mer vanligt att sammankoppla ämnesplanen, *curriculum* (översikten över en utbildning) med kursplanen, *syllabus* (översikten över en kurs) och kursguiden. En vanligt förekommande term i samband med guidning av kursen och dess upplägg är begreppet *instruction* vilket emellertid är ett vidare begrepp än kursguidning eftersom det även inbegriper all form av instruktion under kursens gång. James Hartley och Ivor K. Davies myntade på 1970-talet begreppet *preinstruction*, då vanligen i formen *preinstructional strategies*, vilket inbegrep all form av förberedande instruktion inför en kursstart med syfte att underlätta för studenten att genomföra kursen (Hartley & Davies 1976).

Den svenska modellen med kursplaner, kursguider och kursvärderingar kan förklaras hänga samman med bologniseringsen av det svenska högskoleväsendet under 2000-talet och kravet på konstruktiv länkning, *constructive alignment* (Elmgren & Henriksson 2010, 569; Johansson *et al* 2012). Men bruket av kursguider är äldre än så i det svenska högskoleväsendet och kan därför inte helt förklaras med bologniseringsen utan bör istället ses som en existerande praktik som anpassades och infogades i bologniseringsens konstruktiva länkning.

Behovet av att bringa ordning i begreppsförvirringen kring kursguider är stort, framför allt ur tre perspektiv. Det första perspektivet är studentens. Det är väsentligt att studenter ska förstå hur kursplanens mål ska nås och vilka principer och undervisningspraktiker som gäller vid det aktuella kurstillfället. En gemensam terminologi underlättar för studenten att jämföra och efterfråga denna typ av guidning för att kunna genomföra sin utbildning på bästa sätt. Det kan även underlätta för studier vid olika institutioner och fakulteter. Kursplaner som heter samma sak överallt är därmed mycket enkla att ta fram och granska för en student, medan kursguider idag på grund av begreppsförvirringen inte är lika enkla att hitta. Det andra perspektivet är lärarens. Det är denne som konstruerar kursguiden och förväntas känna till vad den ska innehålla. Ett gemensamt begreppsbruk underlättar lärares mobilitet mellan kurser, institutioner, fakulteter och universitet vilket i sin tur mynnar ut i bättre förutsättningar för studenterna. Slutligen, det tredje perspektivet är forskarens. Undersökningar och jämförelser av kursguider underlättas av ett gemensamt begreppsbruk. Trots att kursguider är ett så intressant och praktiskt material har dessa inte tidigare varit i fokus i svensk forskning (om ens i internationell forskning). Begreppsförvirringen gör sitt till för att försvåra större och komparativa studier av materialet. Detta har framgått med all tydlighet i denna undersökning. Alla kurser som ges vid Göteborgs universitet guidas på något vis av lärarna för att studenterna ska förstå hur kursplanens mål ska realiseras vid det aktuella kurstillfället, men de olika begrepp som används för guidningen har försvårat för lärare och kursansvariga att förstå vad jag som forskare efterfrågat.

Därför föreslår jag att begreppet *kursguide* införs som ett gemensamt paraplybegrepp för denna typ av kursinstruktion och -guidning. Begreppet ansluter till dess syskonbegrepp *kursplan* och *kursvärdering* och bygger på samma ordbildningsmönster. *Kurs* är i fokus och denna kurs introduceras och presenteras genom en *guide* som ska hjälpa studenten att förstå och ta sig igenom kursen. Begreppet *guide* används på ett liknande sätt i andra sammanhang. Jämför exempelvis med en museiguide som presenterar ett museums utställningar och föremål. En ytterligare konsekvens av begreppet *kursguide* är att det tydligt visuellt och innehållsligt sammankopplar den konstruktiva länkningen mellan *kursplan* → *kursguide* → *kursvärdering* – en sammankoppling som i student-centrerat lärande och kursutveckling är av central betydelse (Biggs 1999; Biggs & Tang 2007).

Disposition

Denna rapport är uppdelad i tre delar där den inledande delen presenterar bakgrund, tidigare forskning, material samt de teorier och metoder som använts för undersökningen. Däref-

ter följer en rapport och analysdel indelad i de två klustren kursguiden som instruktion, och kursguiden som styrdokument utgör själva innehållet. Rapporten avslutas med sammanfattande slutsatser och ett slutord.

Tidigare forskning

Kursguider utgör ett intressant källmaterial som underlag för forskning med dess stora variation och kontinuitet genom decennier av undervisning vid universitet och högskolor. Likväl har detta material sällan beforskats – varken i Sverige eller internationellt. En orsak till detta kan stå att finna i den ovan omnämnda begreppsförvirringen men också i svårigheterna med att forska i ett så diversifierat material eftersom en kursguide kan vara utformad på så många olika sätt. Därmed är denna undersökning något av ett pionjärbete och det har därför varit svårt att förhålla sig till tidigare forskning genom studiens gång. Emellertid har forskning – då främst internationell forskning – gjorts kring material som liknar kursguider och praktiktäna instruktioner för hur en kursguide konstrueras finns också att tillgå. Här följer först en kortare översikt över forskningen inom de närliggande fälten samt därefter en översikt över de praktiktäna instruktionerna för kursguidekonstruktion.

Studier av kursinstruktion

Det forskningsfält som ligger närmst kursguider såsom de är utformade i det svenska högskolesystemet är studier av *preinstruction*.

Begreppet *preinstruction* (härefter översatt till förinstruktion) introducerades 1976 av Hartley och Davies som ett paraplybegrepp på olika etablerade strategier att förbereda studenter inför kursstart (Hartley & Davies 1976). Tre översiktsstudier bör nämnas för att ge området en historisk överblick. Buckley R. Barnes och Elmer C. Clawsons studie ”Do Advance Organizers Facilitate Learning? Recommendations for Further Research Based on Analysis of 32 Studies” (1975) ger en översikt över forskning inom området under 1960- och början av 1970-talen och drar slutsatserna att värdet med förstudier är tveksamt då enbart hälften av studierna pekar på fördelar och betonar att den tid det tar att konstruera en förstudie möjligen kan användas till undervisningsmetoder med mer bevisade positiva konsekvenser för undervisningen. Karl J. Klauers studie ”Intentional and Incidental Learning with Instructional Texts: A Meta-Analysis for 1970–1980” (1984) summerar de följande två decenniernas forskning inom ämnet och hittar belägg för att förinstruktioner kan ha positiv inverkan på undervisningen men då beroende på vilka former av förinstruktioner som används och inte förinstruktioner som sådana. Dough Roher och Harold Pashlers studie ”Recent Research on Human Learning Challenges Conventional Instructional Strategies” (2010) ger en forskningsöversikt fram till och med 00-talet där forskning visat på positiva konsekvenser av förinstruktioner i undervisning men att dessa konsekvenser främst framträder vid större undervisningsmoduler som löper över lång tid, att specifika exempel i naturvetenskapliga ämnen inte automatiskt leder till bättre förståelse över det exemplet söker belysa, samt att kostnaden vad gäller tid och produktionskostnad ofta kan överstiga förinstruktionernas nytta. Sammanlagt ger dessa översikter en tämligen negativ bild av förinstruktioner i undervisning men emellertid utan att skylta över de fördelar som även finns med att ge studenter instruktion före kursstarten.

Ett av de senaste exemplen på studier av förinstruktion är Seung Youn Chung, Amy Moll, Brian Marx, Megan Frary och Janet Callahans studie ”Improving Engineering Student’s Cognitive and Affective Preparedness with a Pre-Instructional E-Learning Strategy” (Chung *et al* 2010) som beskriver olika förinstruktionsstrategier och delar upp dessa i två grupper: strukturerade (baserade på lärandetaxonomier) och ostrukturerade (ej baserade på lärandetaxonomier) förinstruktioner. Kopplingen till framför allt Blooms taxonomi (Bloom 1956) betonas och författarna menar att det är framför allt de lägre nivåerna av Blooms taxonomi som kan användas för strukturerad förinstruktion (Chung *et al* 2010:4).

Instruktioner för kursguidekonstruktion

Eftersom kursguider varit i bruk i det svenska högre utbildningsväsendet under lång tid har naturligtvis många mer eller mindre formella instruktioner konstruerats för att hjälpa lärare att skriva kursguider. Dessa instruktioner har emellertid varit informella i den bemärkelsen att de skrivits för en specifik situation eller institution och inte publicerats på annat sätt än genom kopiering.

Internationellt finns en uppsjö av handledningar kring *curriculum instruction* och *course instruction* som exempelvis Gary R. Morrison, Steven M. Ross, Howard K. Kalman och Jerrold E. Kemps *Designing Effective Instruction* (2011) som hittills utkommit i sex utgåvor sedan 1994. Den fokuserar på att assistera lärare att effektivt undervisa i olika miljöer och situationer med tyngdpunkt på ett entreprenoriellt lärande där enbart det praktiskt nödvändiga ska läras ut (Morrison *et al* 2011: 1–26). Boken ger tydliga hjälpmedel för att konstruera utbildningar, från curriculum-nivå ner till direkta undervisningstips. Instruktioner i form av kursguider behandlas emellertid endast kort i ett avsnitt om preinstruction och vikten av att förbereda studenterna inför kursen (Morrison *et al* 2011: 175–180).

Det finns, mig veterligen, endast en publicerad instruktion för kursguidekonstruktion inom en svensk kontext och det är Siv Dahléns kompendium *Att skriva studiehandledning – manual för författare i distansutbildning* (1997). Syftet med kompendiet är främst att vägleda kursansvariga för nätbaserade kurser med hjälp IKT, även om innehållet även kan användas av kursansvariga för campusbaserade kurser. Dahléns kompendium är uppdelad i två sektioner med en inledande pedagogisk reflektion kring lärande och utbildning och därefter en sektion kring det praktiska arbetet med att konstruera en kursguide (eller studiehandledning som Dahléns benämner den). Innehållet i kompendiet är emellertid inte längre aktuellt för kursguidekonstruktion på grund av tre orsaker. Den första orsaken står att finna i nya kunskaper om högskolepedagogisk undervisning. Den högskolepedagogiska forskningen har växt fram med stormsteg sedan slutet av 1900-talet och de få sidorna i kompendiet om undervisning är därmed inte anpassade till nyare tiders kunskaper om undervisning i högre utbildning. Nu finns ett flertal böcker att tillgå för intresserade av högskolepedagogisk forskning och kunskap, något som inte fanns när Dahléns skrev sitt kompendium. Den andra orsaken står att finna i att författaren i sin instruktion är mycket tidsbunden i detaljer och tekniskspecifik i sina instruktioner vilket gör kommentarer kring exempelvis ett så hastigt framväxande fenomen som Internet att framstå som gamla på kort tid. En lärdom att dra är att inte vara allt för tekniskspecifik i en publicerad instruktion

kring IKT i undervisning då dessa instruktioner snabbt blir föråldrade och därmed sänker intrycket av instruktionerna i övrigt. Den tredje orsaken står att finna i bologniseringsen som genomförts sedan sekelskiftet och som tydligt förändrat upplägget av kursplaner och därmed också kursguider. Behovet kvarstår emellertid av instruktioner, och handledning kring kursguidekonstruktion och nya handledningar – för vår tids behov och tekniker – behövs.

Material

Här följer en översikt över materialet för undersökningen i två delar, först ett avsnitt om de principer som använts för materialurvalet och därefter ett avsnitt som presenterar undersökningsmaterialet kursguide för kursguide.

Principer för materialurval

Varje kurs har sin egen kursplan och varje kurs introduceras och presenteras på något sätt för studenterna så att dessa vet hur de ska genomföra kursen och nå upp till kursmålen. Denna kursguidning ändras dessutom vanligen inför varje kurstillfälle för att passa aktuellt schema och undervisningssituation. Det finns därmed ett mycket stort antal kursguider att tillgå. För att kunna genomföra denna studie har ett urval av dessa gjorts på ett så systematiskt sätt som möjligt. Grundprincipen har varit att använda en kursguide från varje fakultet vid Göteborgs universitet för att skapa representabilitet.¹ Till en början kontaktades Göta studentkår för hjälp med urval där de själva fick välja ut bra och dåliga kursguider från varje fakultet, men eftersom inga kursguider alls inkom behövdes en ny urvalsprincip, och då har en mer slumpmässig urvalsprincip använts. Urvalsprincipen har varit att gå in på respektive fakultets webbplats och valt det i bokstavsordning första program på grundutbildningsnivå som listats under utbildningssidorna. Den första kursen i detta program har därefter valts som studieobjekt. Jag har begärt in kopior av de kursguider, eller motsvarande, som används under vårterminen 2012 (eller i de fall kursen inte ges denna termin, senaste gången den gavs). Programansvariga och kursansvariga personer på respektive program och kurs har ombetts att skicka in de skriftliga övergripande instruktioner om kursen som används och det material som dessa personer skickade in är det som analysen grundar sig på. Det rör sig således inte om specifika instruktioner för olika kursmoment.² Dessa kursguider ligger till grund för undersökningen tillsammans med de formellt antagna kursplaner som finns för respektive kurs. Enbart instruerande texter har valts ut, och schema samt litteraturlistor räknas således inte in i materialet. Muntliga instruktioner har inte heller räknats in i materialet.

¹ Lärarutbildningsnämnden har räknats bort från urvalet då den dels inte räknas som fakultet vid Göteborgs universitet och dels har delegerat ansvaret för program och kurser till institutioner över hela Göteborgs universitet.

² För två kurser, KEM011 (Kursguide 1) och EP1020 (Kursguide 6), har jag fått tillgång till kursernas aktiviteter på nätet och hämtat materialet själv. Urvalet av material har skett utifrån samma urvalsprinciper som för övriga kursguider. Mer information om detta material ges under respektive materialpresentation.

Teorier och metoder

Här följer en översikt över de teoretiska ansatser och de metoder som använts för undersökningen. Inledningsvis kommer ett avsnitt om det teoretiska och metodologiska ramverket, därefter specifika teorier om bruket av kursguider, samt avslutningsvis de konkreta metoder för analys som använts.

Teoretiskt och metodologiskt ramverk för undersökningen

Det är, enligt min mening, inte möjligt att en enda metod eller teori kan ge tillräckligt mycket underlag för att förstå ett så komplex material som kursguider. Om en enda teori eller metod skulle användas skulle analysen riskera att bli obalanserad. För att undvika detta ansluter jag mig till den grupp forskare som talar om ett pragmatiskt paradigm inom bruket av teori och metod där olika erfarenheter och kunskaper fogas samman för att visa på mångfacettering och forskningsobjektets komplexitet (se exempelvis Johnson & Onwuegbuzie 2004; Bryman 2007; Cohen *et al* 2011). Genom att pragmatiskt kombinera flera teorier och metoder dessa kan korsbefrukta varandra och på så sätt öka förståelsen av komplexa bruk och konstruktioner.

Enligt R. Burke Johnson och Anthony J. Onwuegbuzie (2004) kan ett pragmatiskt paradigm ses som ett nytt, fjärde paradigm med fokus på kritisk realism, friare bruk av blandade forskningsmetoder (så kallad Mixed Methods Research) och disciplinerad frihet. Denna pragmatism bör vara grundad i praktiker och fokus bör ligga på hur det studerade i praktiken fungerar och skapar mening. Om det inte förekommer dikotomier i materialet såsom skillnad mellan kropp och själ, är det enligt Johnson och Onwuegbuzie (2004) således inte relevant att använda denna åtskillnad. På samma sätt kan kvantitet kontra kvalitet användas samtidigt för att belysa en praktik som inte låter sig bli analyserad utan denna kombination. Johnson och Onwuegbuzie (2004) pekar på ett antal grundföreställningar inom det pragmatiska paradigmet som bland annat inbegriper avståndstagande från traditionella dikotomier såsom fri vilja kontra determinism, erkännande av betydelsen av både fysiska och psykiska värden, avståndstagande från de stora sanningarna till förmån för flera parallella små sanningar, samt en idé om att människor är relaterade till andra människor i en organisk gemenskap där påverkan från andra får konsekvenser för den egna individen och att det därmed inte är möjligt att urskilja enskilda aktörer utan att även se till de sammanhang och förutsättningar som finns runt omkring människan.

Det pragmatiska metodbruket (Mixed Methods Research, MMR) fokuserar på samverkan mellan olika metoder där det studerade utgör grunden. MMR kan enligt Cohen *et al* (2011) beskrivas som en strävan att gå bortom dikotomin kvantitet–kvalitet och istället hitta nya tillvägagångssätt där kvantitativa och kvalitativa metoder får samverka. Centralt för MMR enligt Bryman (2007) är att kvalitativ och kvantitativ forskning måste belysa varandra och vara beroende av varandra för att därmed skapa något större än om de enskilda metoderna används separat. Denna undersökning kan beskrivas som inspirerad av MMR där den teori- och metodpragmatiska ansatsen använts, men med mindre fokus på mötet mellan kvalitativa och kvantitativa metoder på grund av det smala undersökningsmaterialet.

Teorier bakom bruket av kursguider

Varför behövs en kursguide för att underlätta undervisningen på en kurs och hjälpa studenten att nå kursmålen? Denna fråga är central i studiet av kursguider. Dessa guider finns inte där bara av en slump utan har formulerats och använts utifrån tankar om att det gynnar undervisningen.

En grund till detta synsätt står att finna i en studie av David P. Ausubel från 1960-talet av studenters förmåga att lära sig ord med och utan hjälp av introduktion. Ausubel konstaterade att förförståelsen påverkade i hög grad tillgänglighöret av de nya orden (Ausubel 1960; Ausubel 1963). Ausubel pekade på att *advanced organizers* (vilket kan översättas med introducerande kommentarer till kurslitteraturen) leder till att studenterna vid kursstarten får en förförståelse av vad som ska komma att behandlas och därför har lättare att ta till sig kursinnehållet under kursens gång (Ausubel 1960; Ausubel 1963). Denna syn delas även av de ovan nämnda Hartley och Davies (1976). Emellertid framkom kritik mot Ausubels slutsatser om fördelarna med introducerande kommentarer, något som tydligt framkommer i Buckley R. Barnes och Elmer U. Clawsons översikt från 1975 över 32 studier av *advanced organizers* som visar att förkunskaper inte alltid står i relation till inläringen (Barnes & Clawson 1975). Bakom Ausubel och förespråkarna av instruktioner före en uppgift står ett konstruktivistiskt undervisningsperspektiv som kanske tydligast kommit i uttryck i Jean Piagets antaganden om hur individers föreställningar påverkar förståelse (Piaget 1964). Utifrån Piagets resonemang går det att tolka bruket av kursguider som ett sätt att på förhand medverka till att studenten får specifika föreställningar om det som ska komma att behandlas inom ramen för kursen i syfte att göra det enklare att nå målen för kursen. Denna tolkning skulle kunna beskrivas som en lärandeteoretisk utgångspunkt för bruket av kursguider.

Emellertid är det att gå för långt att mena att orsakerna till bruket av kursguider enbart står att finna i ett konstruktivistiskt synsätt. Kursguidernas inslag av instruktion och krav på vad som krävs av studenten under kursen har tydliga likheter med ett juridiskt tänkande där skriftlighet är att föredra framför muntlighet då det i efterhand är enklare att visa på vad som gäller (och i viss mån överenskommit) när skriftlig dokumentation finns. Utifrån detta synsätt blir kursguiderna praktiska att använda i undervisningen eftersom de i nedtecknad form finns att tillgå under hela kursens gång. Denna tolkning skulle kunna beskrivas som en juridisk-pragmatisk utgångspunkt.

Dessa båda perspektiv torde samspela i bruket och konstruktionen av kursguider tillsammans med andra mer individuella synsätt och personliga erfarenheter hos enskilda lärare.

Resultat och analys

I analysen av materialet har framför allt två kluster framträtt tydligt, nämligen bruken att använda kursguiden som instruktion och som styrdokument. De båda klustren uppträder i alla kursguiderna och är mer en indelning för att fokusera på olika attityder som samsas i samma kursguider än på separata kursplaner. Båda klustren har en tydlig relation mellan kursplan och kursguide. I fallet kursguiden som instruktion har de sätt att förmedla kursplanen på till studenterna en hierarkisk relation mellan de båda texterna. Språk, format och förhållande till kursplanen är de områden som framträder tydligast i undersökningsmaterialet. Kursguiden som styrdokument handlar om att se både kursplanen och kursguiden som styrdokument utifrån en mer parallell relation. Här framträder istället de luckor som blir tydliga mellan formaliserade kursplaner och behovet av specificitet samt de legala aspekter som uppkommer i och med ett mer styrande innehåll i kursguiden.

Kursguiden som instruktion

De tre områden som framträtt tydligast i undersökningsmaterialet är som ovan nämnt språkbruk och tilltal, format och plats för åtkomst, samt relationer mellan kursguide och kursplan.

Språkbruk och tilltal

Två språk används i de studerade kursguiderna: svenska och engelska. I undersökningsmaterialet finns en direkt koppling mellan undervisningsspråk³ och språk i kursguiden där det talade språket också återfinns i kursguiden (se tabell 1). I det enda fall där undervisningsspråket är både på engelska och svenska, som i fallet med Kursguide 6, är kursguiden skriven på engelska. Detta kan kopplas till kursguidens roll som informerande och förmedlande av kursplanens mål och innehåll. För att detta ska bli förstått måste kursguidens språk anpassas till det undervisningsspråk som förstås av alla studenter på kursen, trots att viss undervisning även sker på svenska (hur läraren hanterar detta dilemma framkommer emellertid inte i kursguiden).

Tabell 1. Kursguidernas språk (tabellen fortsätter på nästa sida)

Kurs	Kursguidespråk	Primärt undervisningsspråk
KEM011 Grundläggande kemi 1, 15 hp (Kursguide 1)	Svenska	Svenska
BIO100 Biologi, baskurs, 60 hp (Kursguide 2)	Svenska	Svenska

³ Information om undervisningsspråk framgår i kursplanerna där det anges om något annat språk än svenska är undervisningsspråk.

KVL110 Kulturstudier, grundkurs, 30 hp (Kursguide 3)	--- ⁴	Svenska
DEKVK1 Design – Verktyg och kommunikation I, 30 hp (Kursguide 4)	Svenska	Svenska
EU1110 Introduktion till Europakunskap, 15 hp (Kursguide 5)	Svenska	Svenska
EP1020 Introduktion till global ekonomi, 7,5 hp (Kursguide 6)	Engelska	Svenska och engelska
IDG232 Hälsopromotion, introduktionskurs, 7,5 hp (Kursguide 7)	Svenska	Svenska
DIT440 Introduktion till funktionell programmering, 7,5 hp (Kursguide 8)	Engelska	Engelska

Två typer av tilltal används i kursguiderna, närmare bestämt opersonligt och personligt tilltal. Det opersonliga tilltalet kännetecknas av avsaknad av mottagare och är det vanligaste tilltalet i vetenskapliga texter och norm för tilltal i kursplaner. Kursguiderna består till största del av denna tilltalsform, något som kan spåras till läraren som producent av vetenskaplig prosa och den nära länkningen till kursplanen. Ett exempel på denna form står att finna i Kursguide 5:

Förutom handbokslitteratur och fördjupande urval och artiklar läses källtexter som skrivits i och därför direkt knyter an till de historiska perioder som behandlas. (s. 1).

Det personliga tilltalet kännetecknas av att mottagare anges i personliga pronomen. De två förekommande formerna i undersökningsmaterialet är ”vi” och ”du”. När formen ”vi” används riktar den sig till en grupp bestående av både lärare och studenter – antingen den enskilde studenten eller hela studentgruppen. Ett exempel på ”vi”-tilltal står även det att finna i Kursguide 5:

Vi kommer att behandla Europa som den moderna nationalismens födelseplats, en del av världen präglad av många mindre nationsbildningar, liksom av en kraftig kolonial expansion över den övriga världen. (s. 1).

Tilltal med ”du” finns exempel på i Kursguide 6:

Syftet med kursen är att ge grunderna i hur man arbetar med olika analoga och digitala verktyg för att kommunicera en tydlig identitet med hjälp av bild, typografi, layout och mönster. Kunskaper som du kommer att använda och utveckla regelbundet under utbildningen när du gör bland annat presentationer, reflektioner, rapporter och dokumentationer. Samtidigt får du också

⁴ --- = kursguide saknas.

en första inblick i designprocessen och i vad det innebär att jobba som designer. (Delkurs 2D design introduktion, s. 1)

Intentionen med det personliga tilltalet torde vara att skapa en känsla av engagemang och inkludering av den tilltänkta adressaten för kursguiden: studenten. Formen ”du” används mer ofta än ”vi” i undersökningsmaterialet och fokuserar också mer på mottagaren än ”vi”. Intentionen torde istället här vara att gå bortom det opersonliga tilltalet och utgå från studentens situation men utan att inkludera läraren i ett gemensamt ”vi”. Intrycket av bruket av personligt tilltal framstår som sporadiskt och inte konsekvent genomfört. Det tycks som om dessa ”du” och ”vi” läggs in i texten slumpmässigt, om än med viss övervikt i passager som behandlar vad studenten förväntas göra. Kanske vill läraren ge intryck av att inte skriva i den mer traditionella opersonliga formen som kan anses akademisk utan istället skapa ett intryck av intresse för den enskilde studenten. I tre av kursguiderna används personligt tilltal konsekvent genom hela guiderna, nämligen Kursguide 4 där både ”du” och ”vi” används samt Kursguide 1 och Kursguide 8 där enbart ”du” används (dessa båda texter är emellertid mer att betrakta som välkomstbrev än som mer omfattande guider till hur kursen ska genomföras). Genom att blanda de olika formerna blir texten en blandning av opersonlig och personlig, som exemplet ur Kursguide 6 ovan, vilket troligen inte är syftet. Om syftet med de instuckna ”du” och ”vi” är att inkludera studenten så används detta tämligen sporadiskt. Möjligen kan detta tolkas som en konsekvens av att det anses pedagogiskt positivt att inkludera studenten i texten. Emellertid görs detta i undersökningsmaterialet på ett tämligen ofreflekterat och inkonsekvent sätt.

Benämningen av kursguiden varierar inom undersökningsmaterialet i de fall det alls anges ett namn på kursguiden. Kursguide 1 kallas för *kursinformation*, Kursguide 4 kallas *kursbeskrivning*, Kursguide 5 kallas *undervisningsplan*, Kursguide 7 kallas *studiehandledning*. Slutligen, Kursguide 6 som är skrivet på engelska kallas *General outcome and basic concepts* vilket kan översättas till *kursmål och grundläggande begrepp*. Kursguiderna 2, 6 och 8 har inga namn på alls.⁵ Här blir den ovan nämnda begreppsförvirringen tydlig.

Format och plats för åtkomst

Tre olika slags format används i de olika kursguiderna: textdokument, powerpointpresentation samt webbsida (se tabell 2).

Tabell 2. Former av format i de olika kursguiderna (tabellen fortsätter på nästa sida)

Kurs	Format
KEM011 Grundläggande kemi 1, 15 hp (Kursguide 1)	Webbsida (intern webbplats)
BIO100 Biologi, baskurs, 60 hp (Kursguide 2)	Textdokument (pdf)

⁵ Kursguide 3 inkluderas inte här eftersom den inte existerar i skriftlig form.

KVL110 Kulturstudier, grundkurs, 30 hp (Kursguide 3)	--- ⁶
DEKVK1 Design – Verktyg och kommunikation I, 30 hp (Kursguide 4)	Textdokument (pdf)
EU1110 Introduktion till Europakunskap, 15 hp (Kursguide 5)	Textdokument (pdf)
EP1020 Introduktion till global ekonomi, 7,5 hp (Kursguide 6)	Powerpointpresentation (pdf)
IDG232 Hälsopromotion, introduktionskurs, 7,5 hp (Kursguide 7)	Textdokument (wordfil)
DIT440 Introduktion till funktionell programmering, 7,5 hp (Kursguide 8)	Webbsida (publik webbplats)

Vad gäller de två första formaten är de även konverterade till pdf, vilket underlättar läsbarhet, ökar säkerhet och datorprogramberoende. De tre formaten förmedlar olika uttrycksätt av instruktion och därmed olika bruk av kursguiden.

Textdokumentet, både i utskriften och digital form, ger möjlighet till större textmassa. Troligen är detta format tänkt att läsas på egen hand av studenten eller möjligen tillsammans med lärare i samband med en genomgång. Genom att inkludera information om olika vanliga frågor och situationer ger textdokumentet möjlighet att undvika upprepade frågor om sådant som kursplanen inte informerar om såsom exempelvis hur inlämningsuppgifter ska göras och kontaktuppgifter till lärarna.

Powerpointpresentationen är tänkt att ges i form av en genomgång där läraren visar presentationen samtidigt som studenterna kan följa med, antingen via projektorsduken eller via så kallade handouts (utskrifter av presentationen). Informationen i presentationen är vanligen kortfattad då läraren kompletterar informationen med egna ord. Konsekvenserna av denna guidning är bland annat att studenterna känner igen presentationsformen från annan undervisning och lätt kan ta till sig översikten. Samtidigt framträder en otydlighet kring mer precisa formuleringar som istället presenteras muntligen då presentationsformatet mer lämpar sig för översiktlighet och sammanfattningar.

Webbsidan liknar textdokumentet men med den skillnaden att studenterna inte får del av denna sida utskriften vid kursintroduktionen utan har antingen läst den tidigare eller läser den efteråt (med undantag för studenter med tillgång till egen dator eller läsplatta under lektionstillfället). Den kan vara uppdelad i mindre undersidor och ha formulär för inlämningsuppgifter direkt på sidan. Genom att ge guidningen av kursen via webbsidor blir det enkelt för studenterna att under kursens gång återkomma till instruktionerna och möjligt för läraren att justera under kursens gång. Däremot krävs att studenten sitter uppkopplad för att kunna läsa texten. Under kursintroduktionen blir detta tämligen problematiskt om inte allt kursdeltagare har tillgång till datorer eller kursguiden presenteras via en projektor.

⁶ --- = kursguide saknas.

Det vanligaste av de tre formaten i undersökningsmaterialet är textdokumentet (4 av 7) följt av webbsidan (2 av 7).⁷ En möjlig orsak till detta kan vara bruket att lämna ut utskrivna sidor till studenterna vid kursstarten och att kursguide i form av ett textdokument därmed blir ett av många papper studenter tar med sig från introduktionen. Kursguiden förekommer enbart i ett av formaten. Detta trots att samtliga undersökta kurser har kurswebbplatser på GUL och därmed tillgång till webbsidor. I ett fall (Kursguide 3) finns inte någon skriven text alls utan all kursinformation ges med största sannolikhet muntligt.

Relationer mellan kursguide och kursplan

Klustret kursguide som instruktion innebär att kursguiden står i beroendeställning till kursplanen. Det är i kursguiden som studenten får veta hur kursplanens mål ska uppnås och hur kursen ska genomföras i realiteten (Biggs 1999; Biggs & Tang 2007; Johansson *et al* 2012). På grund av detta hierarkiska förhållningssätt är det av vikt att undersöka vilka relationer som etableras mellan de båda texterna.

I en frekvensanalys (genomförd i datoranalysprogrammet NVivo) av de vanligaste orden i kursguiderna respektive kursplanerna (inom varje kurs och inte över materialet som helhet) framkommer inga direkta skillnader. Detta kan tyckas förvånande eftersom de båda texterna är olika till syfte och tilltal, men de innehållsbegreppsliga ord (främst substantiv och adjektiv) som förekommer mycket frekvent i kursplanen förekommer också i likartad utsträckning i kursguiden. Likaså förekommer de aktiva verben med likartad frekvens i både kursguide och kursplan. Utifrån detta kan slutsatsen dras att kursguiden som instruktion i stort sett upprepar det som står i kursplanen men fördjupar och förtydligar det – då främst med likartade innehållsmässiga ord och aktiva verb. Ett undantag går att se i materialet, nämligen begreppet ”grupparbete” som förekommer i kursguiden men inte alls i kursplanen (se tabell 3). Här, i relationen mellan kursguide och kursplan, framkommer specificiteten i presentationen och realiseringen av enskilda uppgifter i kursguiden tydligt i relation till kursplanernas avsaknad av motsvarande uppgifter.

Tabell 3. Förekomst av ordet ”grupparbete” i kursguider respektive kursplaner

Kurs	Antal förekomster i kursguiden	Antal förekomster i kursplanen
KEM011 Grundläggande kemi 1, 15 hp (Kursguide 1)	Ingen förekomst	Ingen förekomst
BIO100 Biologi, baskurs, 60 hp (Kursguide 2)	6	Ingen förekomst
KVL110 Kulturstudier, grundkurs, 30 hp (Kursguide 3)	---	Ingen förekomst
DEKVK1 Design – Verktyg och kommunikation I, 30 hp (Kursguide 4)	Ingen förekomst	Ingen förekomst
EU1110 Introduktion till Europakunskap, 15 hp (Kursguide 5)	1	Ingen förekomst

⁷ Antalet kursguider i undersökningen är åtta, men eftersom Kursguide 3 inte existerar i skriftlig form exkluderas den från denna uppräknig.

EP1020 Introduktion till global ekonomi, 7,5 hp (Kursguide 6)	Ingen förekomst	Ingen förekomst
IDG232 Hälsopromotion, introduktionskurs, 7,5 hp (Kursguide 7)	Ingen förekomst	Ingen förekomst
DIT440 Introduktion till funktionell programmering, 7,5 hp (Kursguide 8)	Ingen förekomst	Ingen förekomst

Även om frekvensen av ord är likartad är textomfånget vanligen olika mellan kursplan och kursguide i undersökningsmaterialet. Kursplanen, som är formaliserad till innehåll och layout, finns i en universitetsgemensam databas (GUBAS⁸) för kursplaner och följer samma mall. Vad gäller kursguiden finns inga motsvarande standardiseringar men är detta till trots vanligen större i omfånget än kursplanen. En orsak till detta kan vara att språket i kursguiden således inte är lika koncist och juridiskt utformat som i kursplanen. En konsekvens av detta är att antalet ord växer. Det finns emellertid undantag från omfångspraktiken, nämligen i de fall där en kortare översikt ges av kursen i form av en powerpointpresentation (Kursplan 5) eller en webbsida eller textdokument i form av en välkomsttext till kursen (Kursplan 1 och Kursplan 8), då omfånget istället är mindre än kursplanens.

En skillnad som tydligt framträder mellan kursplanen och kursguiden är inkluderandet av situationsspecifik information som exempelvis lärares kontaktoppgifter. Kursplanens mer formalistiska juridiska ansats har kommit att bli mer generell och situationsneutral för att kunna användas under lång tid och i olika undervisningsformer (exempelvis campus och distans, helfart och halvfart). Kursguiderna i undersökningen däremot är vanligen anpassade till varje kurs specifika behov och till varje specifikt kurstillfälle. De kursguider som skiljer sig från detta mönster är de kursguider som enbart ger en välkomsthälsning (Kursplan 1 och Kursplan 8) eller ger en översikt över kursens generella upplägg (Kursplan 5).

Två attityder till kursplanens textinnehåll går att se i undersökningsmaterialet, nämligen bruket att citera eller inte citera kursplanen i kursguiden (se tabell 4).

Tabell 4. Citat ur kursplan

Kurs	Citerade passager
KEM011 Grundläggande kemi 1, 15 hp (Kursguide 1)	Inga citat
BIO100 Biologi, baskurs, 60 hp (Kursguide 2)	Inga citat
KVL110 Kulturstudier, grundkurs, 30 hp (Kursguide 3)	---
DEKVK1 Design – Verktyg och kommunikation I, 30 hp (Kursguide 4)	Kursmål, examinationskrav
EU1110 Introduktion till Europakunskap, 15 hp (Kursguide 5)	Kursmål

⁸ GUBAS = Göteborgs universitets kursplanedatabas.

EP1020 Introduktion till global ekonomi, 7,5 hp (Kursguide 6)	Inga citat
IDG232 Hälsopromotion, introduktionskurs, 7,5 hp (Kursguide 7)	Inga citat
DIT440 Introduktion till funktionell programmering, 7,5 hp (Kursguide 8)	Inga citat

Som det framgår i tabell 4 citeras kursplanen enbart i en kursguide (Kursguide 4) medan de andra skriver om kursplanens formuleringar till mer utförliga formuleringar med specifik information om hur och när. Dessa två attityder kan möjligen spåras till olika syn på behovet för studenten att läsa kursplanen alternativt om det räcker med kursguiden. Att citera kursplanen ger även auktoritet i särskilt känsliga delar som examination och kursmål – vilka är de citerade delarna i Kursguide 4. Detta behov av att skapa auktoritet kan möjligen spåras i synen på kursguiden som mer informell än den formella kursguiden som styrdokument och därmed ett behov att auktorisera kursguidens krav och instruktioner. En motsvarande strategi står att finna i Kursguide 5, där Högskoleförordningen citeras om disciplinära åtgärder och konsekvenser gentemot studenter som inte följer de av Europaprogrammet framtagna regler kring självständig examination som presenteras i kursguiden. Den sistnämnda mer specifika instruktionen kring regler för examination leder även mot det andra av de två klustren som iakttagits i undersökningsmaterialet, nämligen det att använda och betrakta kursguiden som styrande guide och inte bara som beskrivande guide.

Kursguiden som styrdokument

Det andra klustret som framträtt i undersökningen är att använda kursguiden som styrdokument. Kursguiden är ett mindre formellt dokument än kursplanen men kan anses ha ett prejudicerat tolkande av kursplanen åt studenten av den kursansvarige läraren. Att betrakta kursguider som styrdokument ger tillgång till de metodologier som utvecklats för analys av pedagogiska styrdokument såsom kursplaner och läroplaner. De två mest framträdande aspekterna i undersökningen inom detta kluster är komplettering av kursplanens information samt rättssäkerheten i den enskilde lärarens eller lärarlagets krav och instruktioner för det specifika kurstillfället.

Komplettering av kursplanens information

I takt med att kursplaners utformning blir allt mer formaliserad och tolkas som ett juridiskt dokument lämnas allt mindre utrymme för specificitet och kursindividualitet. Likväl kvarstår behoven av att redogöra vad som gäller för en kurs, både till det generella innehållet och målen, men även hur detta ska realiseras och examineras vid det aktuella kurstillfället. Vid Göteborgs universitet har GUBAS implementerats med en specifik kursplanemall som alla kurser på hela universitetet måste använda (*Föreskrifter för kursplan och kursplanemall* 2009). På så sätt ökar kvaliteten i kursplanerna vad gäller de generella aspekterna och även transparensen kring mål och innehåll, men de distanseras också från själva undervisningen. Behovet att komplettera kursplanen blir därmed trängande. Så länge det

gäller information som inte står i kontrast med kursplanens information finns egentligen ingen konflikt men i flera av kursplanerna som ingår i undersökningsmaterialet har författarna till kursplanerna gått längre och kompletterar kursplanen med information i kursguiden som går bortom kursplanens mål- och innehållsformuleringar. För att känna till vad en specifik kurs innehållit och hur detta examinerats måste därför många gånger både den generella kursplanen och den situationsspecifika kursguiden tas i beaktning. En relation mellan generell och specifik har därmed uppkommit som präglar inte bara själva kursen utan även värderingen av den.

Det kanske tydligaste exemplet på relationen generell-specifik är situationsinformationen som finns i kursguiderna. Där specificeras när och hur examinationen ska ske, något som inte behöver informeras om i kursplanen. Här är ett exempel på detta ur Kursguide 5.

Ur kursplanen: För kursen kan både muntlig och skriftlig examination förekomma. Individuell examination skall tillämpas i sådan utsträckning att den ansvarige läraren har inblick i den enskildes studieresultat. Studerande som ej godkänts vid examination har rätt att examineras på nytt för att få godkänt betyg. Studerande som underkänts två gånger i ett visst prov har rätt att begära att annan examinator utses. Skriftlig ansökan ställs till institutionsstyrelsen.

Ur kursguiden: För att kursen skall kunna anses som fullgjord krävs att studenten har deltagit vid kursens seminarier och utfört de uppgifter som hör till dessa, samt att han eller hon har skrivit och blivit godkänd på de två hemtentamina som lämnas genomförs [sic!] under kursens gång. För seminarierna (som motsvarar 3 hp) gäller obligatorisk närvaro och aktivt deltagande (om seminarierna och de examinerande seminarieuppgifterna, se instruktioner under separat rubrik). Vid frånvaro från ett eller fler av seminarierna krävs att studenten inlämnar en separat komplettering, omfattande **11/2–2 A4-sidors** text. (s. 3, fetstil i original)

I fyra av kursguiderna finns det även information om vad som krävs för att bli godkänd respektive väl godkänd (se tabell 5),

Tabell 5. Information om betygssättning i kursguiden (tabellen fortsätter på nästa sida)

Kurs	Information om betygssättning
KEM011 Grundläggande kemi 1, 15 hp (Kursguide 1)	Nej
BIO100 Biologi, baskurs, 60 hp (Kursguide 2)	Ja, mer utförlig än i kursplanen
KVL110 Kulturstudier, grundkurs, 30 hp (Kursguide 3)	---
DEKVK1 Design – Verktyg och kommunikation I, 30 hp	Ja, samma som i kursplanen

(Kursguide 4)

EU1110 Introduktion till Europakunskap, 15 hp (Kursguide 5)	Ja, mer utförlig än i kursplanen.
EP1020 Introduktion till global ekonomi, 7,5 hp (Kursguide 6)	Nej
IDG232 Hälsopromotion, introduktionskurs, 7,5 hp (Kursguide 7)	Ja, mer utförlig än i kursplanen
DIT440 Introduktion till funktionell programmering, 7,5 hp (Kursguide 8)	Nej

samt i fem kursguider vilka former för examination som kommer att praktiseras (se tabell 6).

Tabell 6. Information om examinationsformer

Kurs	I kursguiden	I kursplanen
KEM011 Grundläggande kemi 1, 15 hp (Kursguide 1)	[Uppgift saknas]	Skriftlig tentamen, redovisningar
BIO100 Biologi, baskurs, 60 hp (Kursguide 2)	Laborationer, grupparbete, "transferable skills"	Laborationer, fältmoment, "samt andra övningar i grupp som framgår av kursens schema"
KVL110 Kulturstudier, grundkurs, 30 hp (Kursguide 3)	---	Muntlig och skriftlig examination
DEKVK1 Design – Verktyg och kommunikation I, 30 hp (Kursguide 4)	Utställning, gruppdiskussion, workshop, skriftlig tentamen	Gruppdiskussion, workshop, skriftlig tentamen
EU1110 Introduktion till Europakunskap, 15 hp (Kursguide 5)	Hemtentamen, seminarium	"Både skriftlig och muntlig tentamen kan förekomma"
EP1020 Introduktion till global ekonomi, 7,5 hp (Kursguide 6)	Skriftlig tentamen, studiebesök i Göteborg och London	Skriftlig tentamen, studiebesök i Göteborg och London
IDG232 Hälsopromotion, introduktionskurs, 7,5 hp (Kursguide 7)	[Uppgift saknas]	Skriftlig salstentamen, seminarier
DIT440 Introduktion till funktionell programmering, 7,5 hp (Kursguide 8)	[Samma som kursplanen]	Skriftlig tentamen, seminarium

Hur kunskaperna, förmågorna och förståelsen examineras är därmed inte inskrivet i kursplanen utan i kursguiden. Kursguidernas betydelse ökar därmed för att förstå vad som krävs för att nå godkänt respektive väl godkänt betyg.

Rättssäkerhet?

Kursplaner vid Göteborgs universitet är formellt godkända och har granskats av personer andra än den/de som skrivit dessa (*Föreskrifter för kursplan och kursplanemall* 2009). På så vis har kursplanerna genomgått flera steg av kvalitetsgranskning både till innehåll, mål och rättssäkerhet utifrån rådande regelverk för undervisning både nationellt och för det egna universitetet (Högskoleverket 2008; *Rättigheter och skyldigheter* 2010). Studentrepresentanter har även funnits med i denna gransknings- och beslutsprocess för att säkerställa kvalitet och rättssäkerhet ur ett studentperspektiv (*Policy för studenternas deltagande i Göteborgs universitets verksamhet* 2008). Med kursguider förhåller det sig annorlunda. De skrivs av de aktuella lärarna på kursen (eller omarbetas från tidigare versioner av andra undervisande lärare) och presenteras som gällande vid kursstarten. Det finns ingen granskning av kursguider motsvarande den för kursplaner. Om kursguiden enbart förhåller sig introducerande till kursplanen behövs det heller inte, men om kursguiden blir till ett styrdokument i kursen finns uppenbara risker för rättssäkerhetsproblem. Ett exempel på inkludering av juridisk text finns i Kursguide 5 som inkluderar riktlinjer för disciplinåtgärder utan någon hänvisning till formellt beslut vid institutionen utöver Högskoleförordningen (se även tidigare diskussion under Kursguider som instruktion).

Regler för självständigt utförda examinationer

Grundläggande för självständigt utförda examinationer är att studenterna uppmuntras till att uppvisa ett självständigt och kritiskt tänkande. Möjligheterna att avgöra när studenterna framgångsrikt uppnått detta mål underlättas genom att vissa grundläggande regler följs. För Europaprogrammet vid Göteborgs universitet gäller därför följande regler för självständigt genomförda examinationer (till exempel hemtentamen, övningsuppgift, grupparbete med mera):

I det fall ansvarig lärare inte ger andra instruktioner:

- skall kurslitteraturen ligga till grund för den genomförda uppgiften.
- skall det tydligt framkomma vilket material som nyttjas för uppgiften. Detta gäller även det material som studenten själv tidigare framställt.
- skall material, med undantag av tydligt utmärkta citat, aldrig återges utan att studenten väsentligt omarbetat detta. Det skall alltid finnas en referens till sådant omarbetat material. Denna regel gäller även för sådant arbete som studenten själv tidigare framställt.
- skall studenten genomföra examinationsuppgiften självständigt. Det innebär att studenterna får diskutera med varandra. Studenterna får emellertid, till exempel, inte skriva av varandra eller gemensamt arbeta fram de skriftliga produkterna.

I det fall en student skulle bryta mot någon av de ovanstående reglerna gäller enligt Högskoleförordningen (1993:100, 10 kap.) att

1 § Disciplinära åtgärder får vidtas mot studenter som:

1. med otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt försöker vilseleda vid prov eller när en annan studieprestation skall bedömas,
2. stör eller hindrar undervisning, prov eller annan verksamhet inom ramen för utbildningen vid högskolan

De disciplinära åtgärderna är varning och avstängning. Notera att: ”En avstängning räknas alltid som ett avbrott i studierna, t.ex. när det gäller rätt att få studiemedel. Den som avstängts från undervisningen är i princip återbetalningsskyldig av studiemedel för den tid som avstängningen avser. Universitetet underrättar CSN om dylika beslut. Observera att vissa former av fusk faller under brottsbalken och kan medföra åtal (till exempel urkundsförfalskning, osant intygande).” Fråga gärna om du är osäker på något! (s. 3–4, fetstil förf. egen och motsvarar rubrik i originalet).

I Kursguide 2 infogas en passage om krav om kårobligatorium som direkt strider mot rådande svensk lagstiftning och som inte längre krävs för studier vid svenska universitet och högskolor från och med 1 juli 2010 (Regeringskansliet 2010:25–26 (se även prop. 2008/09:154; bet. 2008/09:Ub14; rskr. 2008/09:275; SFS 2009:766–768)):

Vid tentamen skall alla visa upp id-kort och **kvitto på betald kåravgift**. (s. 2, fetstil i original)

Passagen är med största sannolikhet en kvarleva från tiden före kårobligatoriets avskaffande. Det är besynnerligt att inget gjorts åt detta ännu, två år senare.

Vilken legal status har en kursguide och vilka möjligheter finns att granska och kritisera en sådan styrande kursguide? Denna fråga är central i förståelsen och bruket av denna typ av kursguider. Svaret tycks långt borta då det inte enbart handlar om juridik utan även om pedagogiska och didaktiska bedömningar i form av undervisningssätt och situationsspecifika bedömningar om vilka bedömningsformer som passar för den aktuella kursens studenter. Klart är, emellertid, att en styrande kursguide är svårare att kvalitetsgranska och bedöma än en kursplan. Kursplanens mer generella form lämpar sig för denna typ av granskning medan kursguidens specifika form som för varje kurstillfälle ändras och anpassas är svårare för omfattande kvalitetsgranskningar.

Sammanfattande slutsatser

Syftet med denna rapport har varit att kartlägga kursguider vid Göteborgs universitet. Följande problem har behandlas i rapporten:

Vilka kursguidepraktiker står det att finna exempel på vid Göteborgs universitet?

Det är möjligt att identifiera två kluster kring bruket av kursguider vid Göteborgs universitet.

Det ena klustret – kursguider som instruktion – kan iakttas i språkbruket och tilltalet, formatet och platsen för åtkomst, samt relationerna mellan kursguide och kursplan. Språkbruket och tilltalet i kursguiderna liknar det som används i kursplanerna, där studenten refereras till i opersonligt tilltal men i några av kursguiderna används istället ett tilltal som antingen inkluderar studenten med i ett ”vi” eller riktar sig direkt till den enskilde studenten med ett ”du”. Formatet och platsen för åtkomst kan delas in i tre grupper: kursguiden som textdokument, som presentationer och som webbsidor. Relationerna mellan kursguide och kursplan är nära. Det fokus som ligger i kursplanerna på innehåll och mål återfinns även i kursguiderna. Den stora skillnaden är att medan kursplanerna är generella och obundna till tid och undervisningsform är kursguiderna specifika och tidsbundna till varje unikt kursomgång.

Det andra klustret – kursguider som styrdokument – fokuserar på det glapp som finns mellan kursplanernas formaliserade och standardiserade texter och kursguidernas närhet till kurstillfälle och realisering av kursmål och innehåll. Kursguiden styr kursens form och krav på ett sådant sätt att det går bortom kursplanernas krav, särskilt i de fall då mer generaliserande examinationsformuleringar används i kursplanerna och där en tidigare erfarenhet av genomförande av kursen lett till vissa specificeringar kring krav för examination. Ett problem uppstår emellertid i detta sammanhang gällande rättssäkerhet då en kursguide inte granskas på samma sätt som en kursplan. Dess legala ställning därmed blir problematisk. Men att formalisera kursguidekonstruktionen med granskande instanser som är fallet med kursplaner, skulle distansera kursguiden från undervisningspraktiken på samma sätt som kursplanen kommit att bli. Kanske är det trots allt bättre att låta kursguiden vara mindre juridisk till form och innehåll men att samtidigt se till att universitetslärarna har god högskolepedagogisk kompetens att bedöma behovet av specifik och praktisknära instruktion och styrning.

Ytterligare bör nämnas det skriande behovet av en gemensam benämning på kursguider då den stora variationen på denna typ av instruktion förvirrar för studenter, lärare och forskare samt minskar möjlighet till förflyttningar mellan institutioner och utbildningar och försvårar forskning på materialet. Därför föreslås att termen *kursguide* ska användas för att beskriva denna typ av kursinstruerande och guidande text.

Slutord

Som källmaterial att forska i möjliggör kursguider ett intressant underlag för studier av både specifika kurstillfällen och förändringar över tid då någon form av skriven kursguidning har funnits inom det svenska högskoleväsendet i flera decennier. Vad som kan dölja sig i denna stora mängd av praktiktäna material, utöver de åtta kursguider som undersökts här, går än så länge bara att fantisera om. Denna studie är bara början.

Jag vill tacka Enheten för pedagogisk utveckling och interaktivt lärande (PIL) och särskilt chefen Bengt Petersson som möjliggjort och inspirerat till att utforska den spännande världen av kursguider och de många praktiker som finns i universitetsundervisning.

Referenser

Källor

Kursplaner är hämtade från GUBAS: <http://kursplaner.gu.se/svenska/XXX.pdf> (ersätt XXX med kurskoden).

Kursguider (information inom parentes syftar på filnamnet alt. webbadress):

Kursguide 1 KEM011: *Välkommen till kurs KEM011!*

(<https://gul.gu.se/courseId/49225/content.do?id=17540936>)

Kursguide 2 BIO100: *SCHEMA och KURSINFORMATION preliminärt* (Kursinformation och schema, Cell- och molekylärbiologi, BIO100, BIO105, Ht 11.pdf)

Kursguide 3 KVL110: [kursguide existerar ej]

Kursguide 4 DEKVK1: a) DEKVK1, Programkurs: DESIGN, VERKTYG OCH KOMMUNIKATION, 30 hp, DELKURS: 15 HP – 2D design introduktion (kursbeskrivning 2D-intro.pdf),
b) DEKVK1, Programkurs: DESIGN, VERKTYG OCH KOMMUNIKATION, 30 hp, DEL AV DELKURS: 3d design introduktion (Kursbeskrivning 3D intro.pdf)

Kursguide 5 EU1110: *INTRODUCTION TO THE GLOBAL ECONOMY: Part 1 General outline and basic concepts* (EP T1 part 1 Alvstam 110901.pdf)

Kursguide 6 EP1020: *UNDERVISNINGSPLAN* (Undervisningsplan introkurs EP11.pdf)

Kursguide 7 IDG232: *Introduktion till hälsopromotion* (Studiehandledning IDG232.doc)

Kursguide 8 DIT440: *Introduction to Functional Programming*

(<http://www.cse.chalmers.se/edu/year/2010/course/TDA555/>)

Samtliga kursguider finns i digital form hos författaren.

Litteratur

Ausubel, D. (1960). "The Use of Advance Organizers in the Learning and Retention of Meaningful Verbal Material". I: *Journal of Educational Psychology* 51, s. 267–272.

Ausubel, D. (1963). *The Psychology of Meaningful Verbal Learning*. New York: Grune & Stratton.

Barnes, B.A. (2007). "Barriers to Integrating Quantitative and Qualitative Research". I: *Journal of Mixed Methods Research* 1, s. 8–22.

Biggs, J. (1999). "What the Student Does: Teaching for Enhanced Learning". I: *Higher Education Research & Development* 18(1), s. 57–75.

Biggs, J. & Tang, C. (2007). *Teaching for Quality Learning at University: What the Student Does*. London: Open University Press.

- Bloom, B. S. (red.) (1956) *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals: Handbook I, Cognitive Domain*. New York: David McKay.
- Buckley, R. B. & Clawson, E. C. (1975). ”Do Advance Organizers Facilitate Learning? Recommendations for Further Research Based on Analysis of 32 Studies”. I: *Review of Educational Research* 45(4), s. 637–659.
- Chung, S. Y., Moll, A., Marx, B., Frary, M. & Callahan, J. (2010). ”Improving Engineering Student’s Cognitive and Affective Preparedness with a Pre-Instructional E-Learning Strategy”. I: *Advances in Engineering Education* Spring 2010, 1–28.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2011). *Research Methods in Education*. 7th ed. New York; London: Routledge.
- Dahlén, S. (1997). *Att skriva studiehandledning – manual för författare i distansutbildning*. Uppsala: Kunskapsförlaget.
- Elmgren, M. & Henriksson, A-S. (2010). *Universitetspedagogik*. Stockholm: Norstedts.
- Föreskrifter för kursplan och kursplanemall* (2009). Styrdokument Dnr G 25 5247/06. Göteborgs universitet. <http://www.styrdokument.adm.gu.se/digitalAssets/1273/1273067_Kursplaner.pdf>, hämtad 2012-04-27.
- Hartley, J. & Davies, I. K. (1976) ”Preinstructional Strategies: The Role of Pretests, Behavioral Objectives, Overviews and Advance Organizers”. I: *Review of Educational Research, Spring U6(2)*, s. 239–265.
- Högskoleverket (2008). *Rättssäker examination*. Andra omarbetade upplagan. Rapport 2008:36 R. Stockholm: Högskoleverket. <<http://www.hsv.se/download/18.5dc5cfca11dd92979c480001361/0836R.pdf>>, hämtad 2012-04-27.
- Johansson, P., Norman, M., Fogelberg, K. & Petersson, B. (2012). *Kursvärderingar och konstruktiv länkning. En vägledning för utformning av kursvärderingar post-Bologna*. PIL-rapport 2012:02. Göteborg: Enheten för pedagogisk utveckling och interaktivt lärande, Göteborgs universitet. <<http://hdl.handle.net/2077/28881>>, hämtad 2012-04-26.
- Johnson, R. B. & Onwuegbuzie, A. J. (2004). ”Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose Time has Come”. I: *American Educational Research Association* 33(7), s. 14–26.
- Klauser, K. J. (1984). ”Intentional and Incidental Learning with Instructional Texts: A Meta-Analysis for 1970–1980”. I: *American Educational Research Journal* 21(2), s. 323–339.
- Morrison, G. R., Ross, S. M., Kalman, H. K. & Kemp, J. E. (2011) *Designing Effective Instruction*. 6th edition. Hoboken, NJ: Wiley John Wiley & Sons, Inc.
- Phillips, R., McNaught, C. & Kennedy, G. (2012). *Evaluating e-Learning: Guideing Research and Practice*. Connecting with e-Learning Series. New York; London: Routledge.
- Piaget, J. (1964). ”Development and Learning”. I: *Journal of Research in Science Teaching* 2(3), s. 176–186.

Policy för studenternas deltagande i Göteborgs universitets verksamhet. (2008). Styrdokument Dnr A11 2825/08.

<http://www.styrdokument.adm.gu.se/digitalAssets/1268/1268096_PolicyStudentmedverkan.pdf>, hämtad 2012-04-27.

Regeringskansliet (2010). *Viktigare lagar och förordningar inför halvårskeiftet 2010.*

<<http://www.regeringen.se/content/1/c6/14/85/35/aa96ae40.pdf>>, hämtad 2012-04-27.

Roher, D. och Pashlers, H. (2010). "Recent Research on Human Learning Challenges Conventional Instructional Strategies". I: *Educational Researcher* 39(5), s. 406–412.

Rättigheter och skyldigheter: Regelsamling för studier vid Göteborgs universitet. (2010). Fastställd av rektor februari 2010. <http://www.gu.se/digitalAssets/1299/1299480_regelsamling_svensk.pdf>, hämtad 2012-04-27.

Bilaga:

Presentation av undersökningsmaterialet

Här följer en presentation av det valda materialet.

Kursguide 1: *Sahlgrenska akademien > Apotekarprogrammet > KEM011 Grundläggande kemi 1, 15 hp*

Apotekarprogrammet är en utbildning för att bli apotekare (efter examen ansöks om apotekarlegitimation hos Socialstyrelsen) och består av en utbildning om 300 hp, vilket innebär 10 terminers studier. Den första kursen på programmet är en introduktionskurs i kemi, *KEM011 Grundläggande kemi 1* (15 hp). Kursen är uppdelad i tre delkurser: *Delkurs A* (4,5 hp), *Delkurs B* (4,5 hp) samt *Delkurs C* (6 hp). Betygsskalan är U, G och VG.

Kursguidematerialet består en webbsida i form av en välkomstsida och finns på kursens internwebbplats på GUL.⁹

Kursguide 2: *Naturvetenskapliga fakulteten > Kandidatprogrammet i biologi > BIO100 Biologi, baskurs, 60 hp*

Kandidatprogrammet i biologi är en basutbildning för biologer som sedan har möjlighet att läsa vidare på master- och forskarnivå och består av en utbildning om 180 hp, vilket innebär sex terminers studier. Den första kursen på programmet är en grundkurs i biologi, *BIO100 Biologi, baskurs* (60 hp). Kursen består av fyra delkurser: *I. Cell- och molekylärbiologi* (15 hp), *II. Organismvärldens systematik och evolution* (15 hp), *III. Organismvärldens form och funktion* (15 hp), samt *IV. Ekologi och evolution* (15 hp). Betygsskalan är U, G och VG.

Kursguidematerialet, benämns som ”kursinformation”, består av en text om nio sidor i pdf-format som välkomnar till kursen, informerar om kursens upplägg, förklarar kraven för att bli godkänd på kursen, introducerar de olika delkurserna, ger scheman för dessa, skriver ut kurslitteraturen (och har bilder på deras omslag), samt meddelar var de olika undervisningssalarna och laborationssalarna finns. Det är författat av kursledaren som inkluderar kontaktuppgifter (adress, telefonnummer, faxnummer och e-postadress).

⁹ Med internwebbplats menas här en lösenordsskyddad webbplats som är dedikerad för undervisningen på kursen vid detta specifika kurstillfälle. Om inte annat anges i rapporten innebär detta att kursen finns på Göteborgs universitets lärplattform (GUL) som drivs med PingPong. Enbart registrerade studenter har tillgång till dessa sidor.

Kursguide 3: *Humanistiska fakulteten > Kandidatprogrammet i kultur > KVL110 Kulturstudier, grundkurs, 30 hp*

Kandidatprogrammet i kultur är ett fristående program för kulturvetare som sedan har möjlighet att läsa vidare på master- och forskarnivå och består av en utbildning om 180 hp, vilket motsvarar sex terminers studier. Den första kursen, *KVL110 Kulturstudier, grundkurs*, om 30 hp är en grundkurs inom ämnet. Kursen består av fyra delkurser: *Delkurs 1: Att studera sin samtid* (10 hp), *Delkurs 2: Att studera sin samtid II – fältarbete* (5 hp), *Delkurs 3: Medie- och konsumtionskultur* (7,5 hp), samt *Delkurs 4: Kulturteoretiska texter* (7,5 hp). Betygsskalan är U, G och VG.

Något skrivet kursguidematerial för kursen existerar inte, vilket innebär att kursguidningen från denna kurs inte kan inkluderas i undersökningen. För att visa på variationen mellan de olika kurserna inkluderas Kursguide 3 ändå i översikter och tabeller.

Kursguide 4: *Konstnärliga fakulteten > Kandidatprogrammet i design > DEKVK1 Design – Verktyg och kommunikation I, 30 hp*

Kandidatprogrammet i design är en grundläggande yrkesutbildning med möjlighet till vidare studier på master- och forskarnivå och består av en utbildning om 180 hp, vilket motsvarar sex terminers studier. Den första kursen, *DEKVK1 Design – Verktyg och kommunikation I* (30 hp), är en introduktionskurs till ämnet. Kursen består av två delkurser: *Introduktion i visuell kommunikation och mönsterformgivning*, samt *Introduktion i produkt- och rumsgestaltning*. Någon poängfördelning mellan delkurserna anges inte i kursplanen. Betygsskalan är U och G.

Kursguidematerialet, benämns som ”kursbeskrivning”, består av två dokument – ett för varje delkurs. Emellertid finns ett problem värt att notera i dessa dokument, nämligen att delkursnamnen inte stämmer överens med benämningarna i den nuvarande kursplanen (även om det till stor del tycks handla om namnbyte från en tidigare kursplan mer än innehållsbyte). Dokumenten, som är i pdf-format, är på tre sidor vardera och inleds med en syftesbeskrivning av kursen, beskriver därefter kursens mål, ger specifika instruktioner för den examinerande uppgiften, skriver ut kurslitteraturen, infogar kontaktuppgifter för lärare och handledare liksom namnen på föreläsare, fortsätter med att skriva ut examinationskraven, ger information om kursvärderingar samt avslutas med namnen på examinator och kursansvarig (två olika personer).

Kursguide 5: *Sambällsvetenskapliga fakulteten > Europaprogrammet > EU1110 Introduktion till Europakunskap, 15 hp*

Europaprogrammet är en kombination av profilerad utbildning och tvärvetenskapliga perspektiv och ger möjlighet till vidare studier på masternivå. Programmet består av en utbildning om 180 hp, vilket motsvarar sex terminers studier. Den första kursen, *EU1110 Introduktion till Europakunskap* (15 hp), är en introduktionskurs till programmet. Betygsskalan är G, U, och VG.

Kursguidematerialet, benämns som ”undervisningsplan”, utgörs av en Wordfil (i pdf) på 5 sidor. Dokumentet inleds med kontaktuppgifter till lärarna, fortsätter med en kursbeskrivning med målformuleringar inkluderade, listar upp kurslitteraturen, redogör för examinationen och informerar

om regler för examinationen, presenterar kursvärdering kort och dokumentet avslutas med information om seminarierna.

Kursguide 6: *Handelshögskolan > Handelshögskolans ekonomiprogram > EP1020 Introduktion till global ekonomi, 7,5 hp*

Handelshögskolans ekonomiprogram är en utbildning med fokus på ekonomi i internationell kontext med möjlighet till vidare studier på masternivå samt civilekonomexamen och består av en utbildning om 300 hp, vilket motsvarar tio terminers studier. Den första kursen, *EP1020 Introduktion till global ekonomi* (7,5 hp), är en introduktionskurs till programmet. Betygsskalan är U, G och VG.

Kursguidematerialet, är på engelska och benämns som ”General outcome and basic concepts”, består av en Powerpointpresentation (i pdf) på 96 sidor varav 1 bild av 96 utgörs av kursguiden och resterande bilder utgörs av en introduktion till själva ämnet. I denna studie kommer därför enbart en bild (s. 2) att användas. I denna ges en kort punktbaserad översikt över kursen i form av teman som kommer att behandlas.

Kursguide 7: *Utbildningsvetenskapliga fakulteten > Hälsopromotionsprogrammet > IDG232 Hälsopromotion, introduktionskurs, 7,5 hp*

Hälsopromotionsprogrammet är en utbildning för hälsovetare och har två inriktningar, en mot idrottsvetenskap och en mot kostvetenskap och består av en utbildning om 180 hp, vilket motsvarar sex terminers studier. Den första kursen, *IDG232 Hälsopromotion, introduktionskurs* (7,5 hp), är en introduktionskurs till programmet. Betygsskalan är U, G och VG.

Kursguidematerialet, benämns som ”studiehandledning”, är en Wordfil på fyra sidor. Dokumentet inleds med en välkomsttext, fortsätter med en översikt över undervisningens utformning, går vidare med examination och betyg, detaljerat schema för kursen, presentation av och instruktioner för kursens seminarier och workshops, samt avslutas med kontaktuppgifter till den kursansvarige läraren (telefon och e-postadress).

Kursguide 8: *IT-Fakulteten > Datorvetenskapligt program > DIT440 Introduktion till funktionell programmering, 7,5 hp*

Det datorvetenskapliga programmet är en grundutbildning inom datorvetenskap och består av en utbildning om 180 hp, vilket motsvarar sex terminers studier. Den första kursen, *DIT440 Introduktion till funktionell programmering* (7,5 hp), ges i samverkan med Chalmers tekniska högskola (fast då under en annan kurskod). Kursen består av två delkurser: *Laboration* (3 hp) och *Tentamen* (4,5 hp). Betygsskalan är olika för de båda delkurserna. För delkursen *Laboration* är betygsskalan U och G, medan för delkursen *Tentamen* är betygsskalan U, G och VG.

Kursguidematerialet, är på engelska, består av information på en öppen kurswebbplats i Chalmers regi. På startsidan ges information om lärarens arbetstider, länkar till kursuppgifter, veckoschema samt nyheter under kursens gång.